

AD FONTES

УДК 82-6:930(477)Кордуба]:930.253(438)

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-157-163

ТЕЛЬВАК Віталій Васильович,
доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії та
спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
Orcid ID: 0000-0002-2445-968X
e-mail: telvak1@yahoo.com,

ПОЛЩУК Юрій Адамович,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних і
правових дисциплін Уманського
національного університету садівництва,
Orcid ID: 0000-0002-4406-5071
e-mail: polischuk7@ukr.net

ВІДЕНСЬКА ДОБА ЖИТТЯ МИРОНА КОРДУБИ У СВІТЛІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Дослідження містить опрацювання та публікацію матеріалів особової справи Мирона Кордуби (1876–1947) як здобувача наукового ступеню доктора філософії, котрі відклалися в архіві Віденського університету. Методологічне підґрунтя становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. Наукова новизна: уперше публікуються найвагоміші матеріали особової справи М. Кордуби з архіву Віденського університету. Опубліковані документи відображають процес здобуття ним вченого ступеня доктора філософії. Так, перший документ є докладним звітом М. Кордуби про прослухані у Львівському університеті навчальні курси та відбуті наукові семінари протягом чотирьох семестрів 1893-1895 навчальних років. Це надзвичайно важливий і цікавий документ, котрий дозволяє нам цілісно відтворити освітню траєкторію початкуючого історика та зрозуміти його наукові зацікавлення на зорі професійної кар'єри, адже у той час молодь мала можливість обирати навчальні предмети відповідно до власних вподобань. Другий документ – найцінніший у цій справі. Це – неznана українським дослідникам змістовна рецензія К. Іречка дисертаційної роботи М. Кордуби. Рецензент зі знанням теми показує сильні та слабкі сторони праці українського вченого та робить висновок про те, що вона може бути допущена до захисту. Неабияку цінність має і третій документ. Це – перша відома на сьогодні автобіографія М. Кордуби. Попри її лаконічність, вона дозволяє відтворити рефлексію молодого вченого стосовно головних віх його життя, а також зрозуміти – чий професійні впливи початкуючий історик вважав найбільш значущими для себе, адже в документі згадано лише імена трьох професорів з Львівського університету та двох з Віденського. Зроблено висновок про інформативність матеріалів особової справи М. Кордуби для вивчення віденського періоду його біографії.

Ключові слова: М. Кордуба; Віденський університет, дисертаційна робота.

Постановка проблеми. Серед творців доби новітнього українського відродження особливе місце належить Мирону Михайловичу Кордубі (1876-1947) – видатному галицькому інтелектуалу, вченому-новатору, талановитому педагогу та громадсько-політичному діячу. Саме його творчі ідеї багато в чому визначали напрямки та динаміку розвитку гуманітаристики на західноукраїнських землях, часом впливаючи і на загальноукраїнський історіографічний процес. Свідченням вагомості для національної науки спадщини вченого є прискіплива увага до його постаті в наш час, що вилилася в численні статті, дисертаційні дослідження та декілька біографічних нарисів книжкового формату [1].

Водночас, біографи М. Кордуби надалі відзначають існування «білих» плям у його життєписі, спричинених недостатністю доступної джерельної бази. При цьому чи не найменше на сьогодні нам відомо про часи університетських студій у Відні (1895-1900) вихованця львівської школи М. Грушевського. Саме у столичному університеті молодий історик, відповідно до тогочасної освітньої моди, вирішив поглибити отримані у Львові історичні знання. Про ті часи життя початкуючого вченого нам здебільшого відомо з його епістолярію до рідних і колег. Втім, кордубознаці аргументовано говорять про чималий інформаційний потенціал документів Віденського університету, в якому М. Кордуба завершував освіту та здобував вчений ступінь доктора філософії.

Мета. Цією статтею ми хочемо привернути увагу колег до віднайдені у фондах архіву Віденського університету особової справи М. Кордуби як здобувача наукового ступеню доктора філософії.

Виклад основного матеріалу. Серед різнопланової україніки, котра знаходиться в архіві Віденського університету [2, 35], відклалася й особова справа М. Кордуби [3]. Її формування було безпосередньо пов'язане з процедурою здобуття українським істориком докторського ступеню протягом 1897-1898 рр., що передбачало складання низки іспитів і представлення на розгляд визначених рецензентів з-посеред професорів університету докторської праці. Оскільки про існування цієї справи наразі нічого не відомо навіть кордубознавцям, стисло охарактеризуємо її зміст і в додатках наведемо найбільш важливі документи з відповідними коментарями.

Хронологічні рамки справи охоплюють період від 15 жовтня 1897 р. до 28 травня 1898 р. Як вже згадувалося вище, саме в цей час М. Кордуба проходив етапи здобування докторату у Віденському університеті. Обсяг цілої справи – 9 документів на 12 аркушах. Всі документи – рукописи. Мова документів – німецька. Більшість написана М. Кордубою, деякі з них завірені Ватрославом Ягичем. Авторство одного документу належить Костянтину Їречку; цей документ містить приписку Ватрослава Ягича. Інші документи написані, вочевидь, працівниками канцелярії Віденського університету. Документи підшиті у справі не за хронологією.

Відкриває справу рукописний титул, на якому вказано дату початку процедури здобування М. Кордубою докторату у Віденському університеті – 15 жовтня 1897 р., а також імена його рецензентів – знаних славістів Ватрослава Ягича та Костянтина Їречка. На цьому аркуші, як і всіх інших, стоїть штемпель архіву Віденського університету.

Другий документ є рахунком за складання докторського іспиту: на друкованому бланку рукою самого М. Кордуби вказано, що він, уродженець села Острів у Галичині, заплатив до університетської каси 20 австрійських гульденів як збір за дисертацію. Також рукою молодого вченого зазначена дата оплати – 16 жовтня 1897 р.

Третій документ є докладним звітом М. Кордуби про прослухані у Львівському університеті навчальні курси та відбуті наукові семінари протягом чотирьох семестрів 1893-1895 навчальних років. Це надзвичайно важливий і цікавий документ, котрий дозволяє нам цілісно відтворити освітню траєкторію початкуючого історика та зрозуміти його наукові зацікавлення на зорі професійної кар'єри, адже у той час молодь мала можливість обирати навчальні предмети відповідно до власних вподобань. Цікаво, що правильність зробленого М. Кордубою німецького перекладу цього документу засвідчив згадуваний В. Ягич. З огляду на сказане, нижче ми друкуємо коментований переклад цього документу українською мовою (див.: Документ 1).

Наступний документ – прохання М. Кордуби до деканату філософського факультету Віденського університету видати йому на руки його дисертацію під назвою «Внутрішні відносини та устрій Галицького князівства до середини XIII століття». В своїй заяві історик зобов'язується у разі подання до друку роботи передати у канцелярію чотири екземпляра. Документ датований 28 травня 1898 р. Про ці події М. Кордуба згадує в листі до М. Грушевського від 1 червня 1898 р.: «Розвідки доси не прислав, бо мусів дисертацію перед промоцією віддати, а тепер доперва вніс подане на штемпі за 50 крон, щоб міні її видали» [4, 141].

П'ятий документ – найцінніший у цілій справі. Це – незнана українським дослідникам змістовна рецензія К. Іречка дисертаційної роботи М. Кордуби. Рецензент зі знаннями теми показує сильні та слабкі сторони праці українського вченого та робить висновок про те, що вона може бути допущена до захисту. Рецензію датовано 11 листопада 1897 р. До цієї рецензії другий опонент В. Ягич 23 листопада 1897 р. зробив приписку, в якій солідаризувався з оцінками свого колеги по філософському факультету. Цей документ також опублікований у додатках (див.: Документ 2).

Неабияку цінність має і наступний шостий документ. Це – перша відома на сьогодні автобіографія М. Кордуби. Попри її лаконічність, вона дозволяє відтворити рефлексію молодого вченого стосовно головних віх його життя, а також зрозуміти – чий професійні впливи початкуючий історик вважав найбільш значущими для себе, адже в документі згадано лише імена трьох професорів з Львівського університету та двох з Віденського. І цей документ, поза сумнівом, заслуговує на оприлюднення (див.: Документ 3). Далі в справі йде рукописний титул дисертаційної праці М. Кордуби, виконаний його рукою.

Найбільш загадковим за своїм змістом є восьмий документ. Він є заявою М. Кордуби, в якій той повідомляє про відмову від його першої дисертації і подає заявку на нову під назвою «Внутрішні відносини та устрій Галицького князівства до середини XIII століття». Також заявник просить на підставі цього допустити його до складання іспитів на здобуття докторського ступеня. Заява датована 15 жовтня 1897 р. Зрозуміти обставини написання цієї заяви М. Кордуби допомагають його листи до львівського вчителя М. Грушевського. Так, в листі від 21 червня 1897 р. він повідомляє старшому колезі: «З моїм докторатом виклярувалася справа так: я стягнув сам дисертацію і через те потребую лиш в протягу 3 місяців донести нову і в жовтні робити усні регорози. Може так і лучше! Більше вмітиму!» [4, 122].

Останній – дев'ятий документ – є власноручним перекладом М. Кордуби його гімназійного атестату зрілості, отриманого в Академічній гімназії у Львові. В цьому документі наведено як перелік прослуханих українським істориком навчальних предметів, так і вказано отримані ним оцінки. Цікаво, що відмінні бали юнак мав лише з таких предметів як «Історія» та «Вступ до філософії». Вкотре, як і у випадку з третім документом, коректність зробленого М. Кордубою перекладу засвідчив В. Ягич. Сам документ не має дати; натомість засвідчення хорватського славіста датоване 29 березня 1897 р.

Висновки. У підсумку вкажемо на значну інформативність матеріалів особової справи М. Кордуби для вивчення віденського періоду його біографії. Також відзначимо, що згаданими документами архівна кордубіана в австрійських та західноєвропейських колекціях далеко не вичерпується. Адже наприкінці XIX ст. історик був співробітником бібліотеки Віденського університету, а в роки Першої світової війни деякий час викладав у таборі інтернованих українців-наддніпрянців у Зальцведелі, що знаходився між Ганновером і Берліном. Тож на нас, поза сумнівом, ще чекають нові архівні знахідки.

Список використаної літератури

1. Кульчицька Т. Ю. Мирон Кордуба (1876-1947): історико-біобібліографічне дослідження. Львів, 2012. 248 с.
2. Україніка в збірках Австрії. Бібліотеки, архіви, музеї: Попередній довідник / Уклав П. Ричков; Відп. ред. П. С. Сохань; Наук. ред. Г. І. Сварник. АН України. Археографічна комісія, Інститут української археографії. К., 1993. 135 с..
3. Universitdtsarchiv Wien. Signatur: PH RA 1086.
4. Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / Упорядник, автор вступних розділі і наукового коментаря Олег Купчинський. Львів, 2016. 424 с.

References

1. Kulchytska, T. Yu. (2012). *Myron Korduba (1876-1947): historical and biobibliographical research*. Lviv. (in Ukr.).
2. *Ukrainian materials in the collections of Austria. Libraries, archives, museums: Preliminary handbook / Compiled by P. Rychkov; Resp. ed. P. S. Sokhan; Science. ed. G.I. Svarnyk. Academy of Sciences of Ukraine. Archaeography Commission, Institute of Ukrainian Archaeography (1993)*. Kyiv (in Ukr.).
3. *Vienna University Archives*. Signature: PH RA 1086. (In Germ.).
4. *Mutual correspondence between Mykhailo Hrushevsky and Myron Korduba / Compiler, author of the introductory section and scientific commentary is Oleh Kupchynsky (2016)*. Lviv. (in Ukr.).

ДОДАТКИ

При археографічному опрацюванні документів усі текстові скорочення, за винятком загальноприйнятих, розкрито у квадратних дужках. Дрібні особливості тексту (закреслення, вставки над стрічками) не обумовлюються. Рукописні тексти документів скопіював з оригіналів і переклав з німецької мови кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Олег Радченко.

Документ 1

[Інформація про прослухані М. Кордубою навчальні курси
у Львівському університеті]
Мирон Кордуба

Переклад. Курс 1. Зимовий семестр 1893/94 [рр.]. Перелік лекцій та прізвища доцентів: історія Австро-Угорської монархії, Шараневич [1]; практичні заняття на відділенні австрійської історії історичного семінару, Шараневич; історія Польщі, Литви та Росії у XIV–XV століттях, Войцеховський [2]; історія Австрії 1804-1867 рр., Фінкель [3]; епоха хрестових походів, Дембінський [4]; семінар із загальної історії, Дембінський; семінар з рутенської мови та літератури, Огоновський [5]. – Курс 2. Літній семестр 1893/94 [рр.]. Перелік лекцій та прізвища доцентів: вступ до історії філософії, Дзедушицький [6]; історія слов'янських народів та держав на території Австро-Угорської монархії в середньовіччі, Шараневич; практичні заняття на відділенні австрійської історії історичного семінару, Шараневич; історія Польщі та Литви у XV–XVI століттях, Войцеховський; огляд історії від падіння Римської імперії до XIII століття, Дембінський; історичний семінар, Дембінський; вступ до загальної історії, Фінкель; географія Азії, Реманн [7]; історія рутенської літератури 1709-1848 рр., Огоновський; семінар з рутенської філології, Огоновський. – Курс 3. Зимовий семестр 1894/95. Перелік лекцій та прізвища доцентів: система філософії із загальним вступом до філософії, Скурський [8]; практичні заняття на відділенні австрійської історії історичного семінару, Шараневич; історія слов'янських народів до 1000 року, Войцеховський; латино-польська палеографія, Войцеховський; утворення та розвиток земної кори, Реманн; повторний курс і практичні заняття з географії, Реманн; історія політичних теорій, Дембінський; семінар із загальної історії, Дембінський; практичні заняття з історії, Фінкель; історія Австрії, Фінкель; курс руської історії, давні часи, Грушевський [9]; руська історіографія, Грушевський; так званий «пізній романтизм», Вернер [10]; Генрік Ібсен і сучасна німецька драма, Вернер. – Курс 4. Літній семестр 1894/95 [рр.]. Перелік лекцій та прізвища доцентів: практичні заняття на відділенні австрійської історії історичного семінару, Шараневич; курс руської історії, Грушевський, Великий Новгород до XV століття, Грушевський; практичні заняття з історії, латино-польська палеографія, Войцеховський; історія слов'янських народів, Войцеховський; європейська політика в епоху революцій, Дембінський; найважливіші періоди історії польського права, Бальцер [11]; основи педагогіки середньої школи, Скурський; історичний семінар, Дембінський; головні напрямки історичної еволюції, Фінкель; практичні заняття з австрійської історії, Фінкель. – Документ видано 24 липня 1895 року, декан Пузина [12].

Коректність перекладу засвідчує проф. Ягич [13].

Штемпель: Кайзерівсько-королівський Віденський університет, деканат філософського факультету Архів Віденського університету.

Universitätsarchiv Wien. Signatur: PH RA 1086. S. 3 – 3 зв.

Документ 2

[Рецензія]

Дисертація кандидата Мирона Кордуби

Рукописна дисертація кандидата Мирона Кордуби під назвою «Історія і відносини в Галицькому князівстві до середини XIII століття» (80 сторінок) містить ретельний розгляд теми дослідження, головню на основі «Галицько-волинського літопису», який часто також іменують «Іпатіївським літописом» за назвою Іпатіївського монастиря біля Костроми, де випадково було знайдено один з рукописів. Крім цих російських літописів існує лише декілька польських та угорських джерел про історію князівства; місцеві свідчення того часу не збереглися. У деяких питаннях автор доходить інших висновків, ніж Микола Дашкевич [14] у своїй російській праці про короля Данила Галицького (1873). Добре висвітлено боярський стан, який у Галичі 12-13 ст. зосередив у своїх руках велику владу, так що обирав і скидав князів. Особливо чітко схарактеризована угорська частина цієї знаті, яка часто шукала підтримки з іншого боку Карпат у Арпадів. З деякими деталями я не погоджуюсь або доповнив би їх. Трактуння слова «боярин» (с. 6) застаріле, так само як і слово «смерд» (с. 53) в значенні «селянин» неточне. Намагання князів, як от Романа, якомога сильніше притіснити знать і заручитись підтримкою мешканців міст та селян нагадують наміри тогочасного візантійського імператора Андроніка Комніна, котрий певний час проживав вигнанцем у Галичині і зазнав поразки в боротьбі проти аристократії грецьких архонтів. Терміни «тисяцький» (тисячник, с. 70) та «соцький» (сотник, с. 72) ідентичні південнослов'янським «tisušnik» та «sótnik» (Хорватія, Сербія, Боснія) і візантійським «χιλίαρχοι» та «εκατόνταρχοι». Автор пише, що слуги єпископа Перемишля (с. 12) мали «наголовки з бобрового хутра і забрала з хутра рисі»; у літописі йдеться про «шоломи з вовчого і борсукового хутра» («прилбицы ихъ вольчье и борьсуковые» – видання Археографічної комісії 1871 р., с. 528) або шапки-шоломи. «Натуральні гроші» (с. 74), якими язичницькі племена литовців (ятвяги) розраховувались з князями в якості данини, варто було б охарактеризувати як «хутра чорної куниці» (пор. «marturinae» – данина у Хорватії); також слід було точніше перекласти опис розкішного вбрання короля Данила (с. 76). В останньому розділі відсутнє те, що можна було легко узяти з літопису: про будівлі, особливо про замкові та міські мури, про ведення лісової війни проти литовців, про мости через ріки і дороги, про церкву, мистецтво (церковні споруди все ж описані) і літературу, – щоб передати повну картину укладу життя всередині князівства. Під час опису реалій слід уважно до останнього слова дотримуватись інформації першоджерел.

Рецензована дисертація може бути допущена до захисту.

Відень, 11 листопада 1897 [р].

проф. Їречек [15].

Я повністю погоджуюсь з думкою колеги проф. Їречека щодо оцінки дисертації кандидата Мирона Кордуби.

Відень, 23 листопада 1897 [р].

проф. д-р Ягич.

Штемпель: Кайзерівсько-королівський Віденський університет, деканат філософського факультету Архів Віденського університету.

Universitätsarchiv Wien. Signatur: PH RA 1086. S. 6 – 7.

Документ 3

Автобіографія

Мирон Кордуба народився в Галичині, у с. Острів Тернопільського району. Навчався у сільській початковій школі і приватно вдома, відтак у 1886–1891 рр. відвідував гімназію у Тернополі (1–6 класи), а у 1891–1893 рр. академічну гімназію у Львові (7–8 класи), де склав екзамен на атестат зрілості. У 1893 р. зарахований до Львівського університету, де відвідував історичні семінари професорів Шараневича, Дембінського, Грушевського. У 1895 р. переїхав до Відня і протягом 2 років відвідував лекції з історії у Віденському університеті, а також працював на семінарах гофрата проф. Г. фон Цайсберга [16] та проф. Макса Бюдінгера [17].

Штемпель: Кайзерівсько-королівський Віденський університет, деканат філософського факультету Архів Віденського університету.

Universitätsarchiv Wien. Signatur: PH RA 1086. S. 8.

Коментарі

1. Шараневич Ізидор (Ісидор) (1829-1901) – український історик й громадський діяч з Галичини, педагог (учитель Перемиської і Львівської гімназій), з 1871 р. доцент, з 1873 р. – професор Львівського університету.
2. Войцеховський (Wojciechowski) Тадеуш (1838-1919) – польський медієвіст, історик, державний діяч, професор Львівського університету.
3. Фінкель (Finkel) Людвік (1858-1930) – польський історик, професор Львівського університету.
4. Дембінський (Dembński) Броніслав (1858-1939) – польський історик, професор Львівського, Варшавського і Познанського університетів.
5. Огоновський Омелян (1833-1894) – український учений-філолог і громадський діяч, професор Львівського університету.
6. Дідушицький (Dzieduszycki) Войцех (1848–1909) – археолог, письменник, публіцист, мистецтвознавець, професор Львівського університету.
7. Реманн (Rehmann) Антоній (1840-1917) – польський географ і геоботанік, професор Львівського університету.
8. Скурський (Skórski) Александр (1851-1928) – польський філософ, історик, професор Львівського університету.
9. Грушевський Михайло (1866-1934) – український історик, громадський і політичний діяч, професор Львівського університету.
10. Вернер (Werner) Ріхард Марія (1854-1913) – польський германіст, професор Львівського університету.
11. Бальцер (Balzer) Освальд Марія (1858-1933) – польський історик, професор Львівського університету.
12. Пузина (Puzyna) Юзеф (1856-1919) – польський математик, професор Львівського університету.
13. Ягич (Jagić) Ватрослав (1838-1923) – хорватський лінгвіст, палеограф і археограф, літературознавець, історик, філолог-славіст.
14. Дашкевич Микола Павлович (1852-1908) – український літературознавець, історик, фольклорист, учень Володимира Антоновича, професор Київського університету.
15. Іречек (Jireček) Йосиф (1825-1888) – чеський філолог і політичний діяч.
16. Цайсберг (Zaissberg) фон Гайнріх (1839-1899) – німецький і австрійський історик, професор Львівського, Інсбруцького та Віденського університетів.
17. Бюдінгер (Büdingen) Макс (1828-1902) – німецький і австрійський історик, професор Віденського університету.

TELVAK Vitalii, PhD hab. (History), Professor at Department of World History and Special Historical Disciplines, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University,
e-mail: telvak1@yahoo.com

POLISHCHUK Yurii, PhD (History), Assistant Professor of Department of Social, Humanitarian and Law Subjects of Uman National University of Horticulture,
e-mail: polischuk7@ukr.net

THE VIENNA PERIOD OF MYRON CORDUBA'S LIFE AS PRESENTED BY ARCHIVAL DOCUMENTS

Abstract. The purpose of the study The study has elaborated and published the materials of Myron Korduba's personal file (1876–1947) which was deposited in the archives of the University of Vienna. The materials present the process of obtaining the degree of Doctor of Philosophy.

The methodological basis of the work is an interdisciplinary approach. Methods of structural and functional system analysis of historiographical facts and the method of critical analysis of documentary material have been particularly important in research implementation.

Scientific novelty: for the first time the most important materials of M. Korduba's personal file from the archives of the University of Vienna have been published. Published documents reflect the process of obtaining the degree of Doctor of Philosophy.

Result. Thus, the first document is a detailed report by M. Korduba on the courses taught at Lviv University and the scientific seminars held during the four semesters of the 1893-1895 academic years. This is an extremely important and interesting document that allows us to fully recreate the educational trajectory of a novice historian and understand his scientific interests at the dawn of his professional career, because at that time students had the opportunity to choose subjects according to their preferences. The second document is the most valuable in the whole file. This is a review of M. Korduba's dissertation by K. Irechko that was unknown to Ukrainian researchers. The reviewer highlighted the strengths and weaknesses of Korduba's work and concluded about its readiness for the defense. The third document is of great value as well. This is the first known autobiography of M. Korduba. Despite its conciseness, it allows us to recreate the young scientist's reflection on the main milestones of his life, as well as to understand whose professional influences he considered to be the most significant. The document mentions only the names of three professors from Lviv University and two from Vienna.

The study has **concluded** about the informativeness of M. Korduba's personal file for studying the Vienna period of his biography.

Key words: M. Korduba, University of Vienna, dissertation.

Одержано редакцією 26.02.2020
Прийнято до публікації 19.05.2020

